

به بهانه سال روز درگذشت پرویز ناتل خانلری

گشت غمناک دل و جان عقاب

محبوبه شعاع

یکم شهریور برابر با سالروز درگذشت پرویز ناتل خانلری ادیب، سیاست‌مدار، زبان‌شناس، نویسنده و شاعر معاصر ایرانی است. وی زاده سال ۱۲۹۲ بود و در چنین روزی در سال ۱۳۶۹ در تهران درگذشت. مهم‌ترین خدمت خانلری به فرهنگ ایرانی، تاسیس بنیاد فرهنگ بود که در مدت فعالیت این بنیاد بیش از سی صد عنوان کتاب چاپ و نشر شد. او هم چنین در سرودن انواع شعر، مهارت و تبحر داشت و معروف‌ترین اثر او که شهرت زیادی نیز کسب کرد، منظومه عقاب است. پرویز ناتل خانلری در اسفندماه سال ۱۲۹۲ خورشیدی در تهران به دنیا آمد. خانواده پدر و مادر او هر دو مازندرانی بودند و در حکومت قاجار شغل دیوانی داشتند. او دوره ابتدایی و متوسطه تحصیلات خود را در مدرسه سن لویی که مدرسه آمریکایی‌ها بود به پایان رساند و سپس موفق به اخذ مدرک لیسانس از دانش‌کده ادبیات، دانشگاه تهران شد. پرویز از نوجوانی به نوشتن مقاله و سرودن شعر علاقه داشت و نخستین مقاله خود را در سال ۱۳۰۹ برای روزنامه اقدام نوشت و در سال ۱۳۱۰ دختر سروان را از فرانسه به فارسی ترجمه کرد. خانلری با پایان تحصیلاتش به استخدام وزارت فرهنگ درآمد و مدتی مشغول به تدریس در دبیرستان‌های رشت شد. پس از آن تدریس را در دبیرستان‌های تهران ادامه داد و در طی این دوران، دکترای خود را در رشته زبان و ادبیات فارسی دریافت کرد. وی مدتی پست آموزشی وزارت فرهنگ و ریاست انتشارات دانش‌گاه را بر عهده داشت و هم‌چنین به عنوان دانش‌یار زبان فارسی در دانش‌گاه تدریس می‌کرد.

پرویز خانلری در سال ۱۳۲۷ به پاریس رفت و مدت دو سال در آنستیتو دو فونتیپک که ضمیمه دانش‌گاه سوربن بود به مطالعه و تحقیق مشغول شد. او اولین ایرانی بود که با رشته فونتیپک یا آواشناسی در این موسسه آشنا شد و رساله‌ای نیز در این باره به زبان فرانسوی نوشت. خانلری بعد از دو سال به ایران بازگشت و به عنوان استاد دانش‌گاه تا سال ۱۳۵۷ به کار تدریس مشغول بود. او در سال ۱۳۲۰ با زهرا کیا هم‌درس خود ازدواج کرد که حاصل آن یک دختر و یک پسر بود که پسرش آرمان در جوانی درگذشت. پرویز خانلری در خرداد ۱۳۲۲ نخستین شماره از مجله ادبی سخن را انتشار داد و با وجود وقفه تاخواست‌های که پیش آمد تا سال

۱۳۵۷ انتشار آن را تاووم بخشید. شماره اول این مجله به صاحب امتیازی ذبیح‌اله صفا منتشر شد، اما با رسیدن سن خانلری به سی سالگی صاحب امتیازی مجله به او منتقل شد.

اما بی‌تردید مهم‌ترین خدمت خانلری به فرهنگ ایرانی، تاسیس بنیاد فرهنگ در سال ۱۳۴۴ بود که در مدت فعالیت این بنیاد، بیش از سی صد عنوان کتاب چاپ و نشر شد و پس از انقلاب اسلامی در ایران به موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی تغییر نام داد. وی مدتی نیز مدیر کلی سازمان پیکار با بی‌سوادی را به عهده

گشت غمناک

گرفت.

پرویز خانلری در سال ۱۳۳۴ در دوره وزارت اسداله علم معاون وزارت کشور بود و از همان دوران استاتور انتصابی مازندران شد و چند دوره تا سال ۱۳۵۷ در آن سمت حضور داشت. پس از انقلاب اسلامی پرویز ناتل خانلری به مدت صد روز

زندانی شد و از همه فعالیت‌های رسمی و دانش‌گاهی کناره گرفت و سرانجام در یکم شهریور ۱۳۶۹ پس از یک دوره بیماری طولانی در سن هفتاد و هفت سالگی در تهران درگذشت.

پرویز ناتل خانلری هم‌چنین یکی از شاعران توانا و نویسنده‌ای بزرگ به شمار می‌رود. شعر او دارای مضامین بلند بوده و از انسجام و قدرت خاصی برخوردار است. او در سرودن انواع شعر، مهارت و تبحر داشت و معروف‌ترین اثر او که شهرت زیادی نیز کسب کرد، منظومه عقاب است.

خانلری آثار بسیاری را از خود به

یادگار گذاشته که تعدادی از آن‌ها به این شرح است: دختر سروان، پوشکین، روان‌شناسی و تطبیق آن با اصول پرورش، چند نامه به شاعر جوان، وزن شعر فارسی، سمک عیار، چند نکته در تصحیح دیوان حافظ، شاه‌کارهای هنر ایران، زبان‌شناسی و زبان فارسی، ماه در مرادب و هفتاد سخن در دو جلد.

اثر مهم و ماندگار دیگر خانلری، تاریخ زبان فارسی است که تاکنون تنها کتاب مرجع در این زمینه به حساب می‌آید. بنای این کتاب بر پنج جلد ریخته شده بود که زبان ایرانیان را از زمان کهن تا دوره معاصر در برمی‌گرفت که خانلری در دوره حیات خود موفق شد تنها جلد اول و دوم آن را در چندین مجلد به تالیف درآورد که آثار پرارزش و ماندگار این حوزه است. هم‌چنین او طرح جامعی بر همین اساس ابزار زبان فارسی برای تالیف فرهنگ لغت پایه‌گذاری کرده بود که تنها موفق شد بخشی از دوره اول را آماده کند و به چاپ برساند. از دیگر کارهای عمده خانلری طرح‌ریزی تالیف و انتشار فرهنگ تاریخی زبان فارسی بود.